

УДК 94(477.51)"1812/1814"

О. О. Лейберов

**Соціальний портрет офіцерів
Ніжинського полку земського ополчення 1812 року
(за матеріалами архівних джерел)**

У статті розглядається питання формування у 1812 році Ніжинського піхотного полку земського ополчення. Головну увагу автор приділяє вивченню соціальних характеристик офіцерського складу полку. Проаналізовані віковий, сімейний, майновий, освітній, професійний стан офіцерів, їх участь у бойових діях Вітчизняної війни 1812 року та закордонних походах 1813–1814 років.

Ключові слова: ополчення, офіцери, дворянство, соціальні характеристики, Ніжинський повіт.

В статье рассматривается формирование в 1812 году Нежинского пехотного полка земского ополчения. Основное внимание автор уделил изучению социальных характеристик офицерского корпуса полка. Проанализированы возраст, семейное, имущественное положение, образование, профессиональная подготовка офицеров, изучены вопросы их участия в боевых действиях во время Отечественной войны 1812 года и заграничных походах 1813–1814 годов.

Ключевые слова: земское ополчение, офицеры, дворянство, социальные характеристики, Нежинский уезд.

The article deals with the formation in 1812 Nezhin Infantry Regiment Provincial militia. The main attention is paid to the study of the social characteristics of the officers of the regiment. Analyzed age, family, property, educational and professional status of the officers, their participation in hostilities War of 1812 and foreign campaigns of 1813–1814 years.

Key words: militia, officers, nobility, social characteristics, Nezhin district.

Вже більше двохсот років відділяють нас від героїчних подій наполеонівських війн 1812–1814 років. Разом з тим інтерес дослідників до вивчення цієї епохи не зменшується. Останнім часом коло об'єктів наукових досліджень істориків значно розширилось. Утвердилися нові підходи до вивчення історичного минулого нашої держави. На перший план все частіше почала виступати соціальна історія та пов'язані з нею міждисциплінарні науки. Дослідники активно почали

вивчати загальні історичні процеси та події з позиції окремої людини або невеликої соціальної групи, що жили у той час. Саме тому для вивчення історичної антропології та мікроісторії науковці широко застосовують результати такої спеціальної історичної дисципліни, як просопографія (від давньогрецького πρόσωπον – "особа", "особистість" та γράφω – "пишу"). Просопографія передбачає вивчення масових джерел особистого характеру з метою створення на їх основі статистичного аналізу динамічних "колективних біографій" окремих соціальних колективів та страт при збереженні та вивченні біографій окремих осіб, що входять до цих соціальних груп.

Напрямок просопографічних досліджень широко використовується військовими істориками. Через вивчення та аналіз індивідуальних біографій вони отримують статистичні результати узагальнені на рівні окремих соціальних груп, якими можуть виступати рекрути, рядові солдати, унтер-офіцери, генерали, полки, дивізії та навіть цілі армії.

Об'єктом нашого дослідження є офіцерський корпус Ніжинського піхотного полку земського ополчення, що був сформований у Ніжині та повіті влітку 1812 року та брав участь у військових кампаніях 1812 та 1813 років. Досліджень, що стосуються вивчення соціальних характеристик офіцерського корпусу 1812 року, дуже мало, а командний склад ополченських частин практично не вивчався зовсім, у той час як соціальні показники офіцерів, що проходили службу в ополченні, без сумніву, значно впливали на формування, організацію та боєздатність ополчення в цілому.

Історіографія питання бере свій початок у дореволюційні часи. Чернігівське ополчення 1812 року та його офіцерський корпус були об'єктом дослідження українських істориків І. Ф. Павловського та М. В. Стороженка [1–2]. У своєму ґрунтовному дослідженні В. Р. Алухтін присвятив один з розділів історії формування земського ополчення у Малоросійських губерніях [3]. За його підрахунками, у Чернігівському ополченні (6 кінних полків, Ніжинському піхотному полку та окремій артилерійській команді) проходили службу 121 офіцер. Але одразу стають помітними помилки та неточності. Так, автор помилково називає Ніжинський піхотний полк земського або внутрішнього (у документах зустрічаються обидві назви, що є тотожними) ополчення Ніжинським піхотним козачим полком. Крім того, він неточно визначив і кількісний склад офіцерського корпусу, заявивши, що у ньому на службі перебувало 33 офіцери. На основі архівних джерел вдалося встановити, що офіцерських посад у

полку було 35 і всі вони були укомплектовані. У радянський період проблемам формування та діяльності малоросійського ополчення 1812 року були присвячені роботи Г. Гербільського, В. Стрельського, Б. Абаліхіна [4–6]. Але вони відрізняються певною тенденційністю та політичною заангажованістю. Дворяни-офіцери, що служили в ополченні, розглядаються радянськими істориками лише у негативному плані, критикуються за відсутність патріотизму, небажання служити Батьківщині, погане ставлення до підлеглих. На перше місце у боротьбі з наполеонівською навалою радянська історіографія висуває народні маси. Але в усіх історичних дослідженнях того періоду народ – це сукупність представників різних соціальних класів та груп (у першу чергу селян та міщан), який практично не має індивідуальності, тобто не персоніфікований.

У сучасній російській історіографії останнім часом побачили світ низка солідних просопографічних досліджень, що вивчають офіцерський корпус не лише російської армії, а й земського ополчення [7–8]. На жаль, у вітчизняній історіографії відсутні такі дослідження, і це при тому, що Україна зробила надзвичайно значний внесок у перемогу над спільним ворогом.

Головним джерелом вивчення соціальних характеристик офіцерів Ніжинського піхотного полку є формулярні списки, що зберігаються у Державному архіві Чернігівської області. Але формуляри за 1812 рік виявилися не на всіх офіцерів, що служили у полку. Саме тому у дослідженні нами були використані формулярні списки, що склалися у період з 1790 до 1845 року. За результатами співставлення цих документів за такий значний відрізок часу (практично життя одного покоління) дані про соціальне походження та службу офіцерів повністю співвідносилися, а ось дані про сімейний та майновий стан різняться, але ми намагалися виявити характеристики того чи іншого офіцера саме на 1812 рік.

Початок війни з наполеонівською Францією змусив мобілізувати Російську імперію всі наявні матеріальні та людські ресурси. 6 липня 1812 року імператор Олександр I підписав маніфест про формування земського (внутрішнього) ополчення. Організація Ніжинського внутрішнього ополчення, як складової частини загальногубернського, почалася в кінці липня 1812 р. Планувалося сформувати з поміщицьких селян Ніжинського повіту "из каждых 15 ревижских душ по одному человеку" окремий піхотний полк та укомплектувати його керівний склад за рахунок місцевих дворян. 2 серпня ніжинський маршал повітового дворянства Матвій Якович Почека звітував

командиру Чернігівського ополчення генерал-лейтенанту М. В. Гудовичу: "... приступил к призыву защитников с помещичьих владений... принято в защитники 664 человека", пізніше кількість рядового складу полку була доведена до 1465 ратників [9]. Узнявши за основу комплектування структуру армійських регулярних частин, планувалося, що піхотний полк ополчення буде складатися з 4 батальйонів по 4 сотні в кожному (сотня – 150 ратників). Однак цієї норми не дотрималися. Ніжинський піхотний полк земського ополчення був двобатальйонний. Він складався з двох частин, які в документах називались "половинами". Перша складалася з 5 сотен і нараховувала у своєму складі 500 поміщицьких селян, 89 міщан та 85 казенних селян, а разом – 674 ополченці [10]. Друга половина складалася з 756 ратників, об'єднаних у 6 сотен. Офіцерський корпус полку нараховував 35 осіб – командир полку, його заступник, 11 сотенних та 22 п'ятидесятних начальників (див. додаток 1). Оскільки державного фінансового утримання ополчення не передбачалося, у Ніжині була створена спеціальна комісія для збору коштів на потреби полку, яку очолив місцевий поміщик, відставний штабс-капітан, Володимир Миколайович Моттаніса. На початок осені було зібрано 11780 крб 84 коп [11].

Вже 23 липня у Ніжині були проведені вибори кандидатів з повітового дворянства на заміщення полкових офіцерських посад. Було обрано 34 особи, а потім ще 7 чоловік [12]. Але дуже швидко з'ясувалося, що не всі обрані горять *"подданнической преданностью благородного дворянства к монарху и Отечеству своему..."* Одразу після виборів на ім'я повітового маршала почали надходити прохання звільнити обраних від служби. Причинами називалися хвороби, що супроводжуються "желудочными припадками и болями в брюхе и рвотами" та "слабостью легких с кровохарканьем" [13]. Після огляду повітовим лікарем Ніжинського богоугодного закладу А. А. Кандурою більше десятка дворян були зі списків ополчення виключені. Кілька обраних дворян були переведені на службу у 1-й та 5-й козацькі полки Чернігівського ополчення (поручики І. Лада-Богданович, П. Ушинський та П. Г. Конвісаров). Тільки на початок вересня перша половина полку була повністю укомплектована офіцерами і під командуванням старшого сотенного начальника штабс-капітана І. І. Шаули виступила до міста призначення у Городнянський повіт [14]. У кінці вересня підполковник Г. Г. Левицький, якого було призначено командиром полку, звітував князю Баратову (заступнику М. Я. Почеки) про те, що "... во второй половине внутреннего

ополчения находятся чиновные начальники дворянством в сотенные выбранные Скорина, ..., пятидесятные Милович, Стефановский, Нещерет, Мазурев, Марсов, Филь, Овжаровский, Филонович и Адасовский... не прибыли во вторую половину ополчения... поручик Иван Кистень, поручик Романович, ротмистр Федор Тарасевич, капитан Степан Валентей (на посади сотенних начальників – Л. О.)" [15]. Тільки на кінець жовтня нарешті вдалося доукомплектувати офіцерський особовий склад другої половини "из чиновников избранных дворянством – титулярный советник Скорина, подпоручики Милович, Стефановский, корнеты Нещерет, Мазурев, Марсов, Филь, Павловский, коллежские регистраторы Овжаровский, Филонович, Адасовский, Бедненко. И особо того принять из дворян объявивших желание продолжить в иное ополчение службу губернский секретарь Юрчевский, регистраторы Милевский, Дьяковский и Марсов" [16]. "... сего дня (30 жовтня 1812 року) выступила вторая половина внутреннего ополчения из Нежинского повета в Остерский повет для содержания кордонной цепи по реке Днепру..." [17]. Пізніше друга половина перейшла на зимові квартири у містечко Чечерськ Могильовської губернії, а перша – до м. Житомир, де й знаходилися до лютого 1813 року, "ощущая великую нужду во всем" [18].

Всі офіцери Ніжинського полку були дворянського походження, як, до речі, і всі офіцери інших ополченських полків та артилерійської команди, сформованих на території Чернігівської губернії. Це суттєво відрізняло її від багатьох центральних російських губерній, де також формувалися ополчення і відчувалась гостра нестача представників дворянського стану для заповнення офіцерських вакансій. Однак у списках офіцерів полку ми не зустріли жодного представника титулованого дворянства, хоча у повіті були значні, володіння, що належали графам І. А. Безбородьку та С. П. Рум'янцеву, князю І. Є. Баратову та сину останнього гетьмана П. К. Розумовському. Таким чином, весь офіцерський склад полку був представлений вихідцями зі служилого дворянства (військового та цивільного). Згідно з формулярними списками, офіцери полку походили "з дворян", "з малоросійського шляхетства", "из породы малороссийской, еще от польской короны шляхетства" і навіть "з польської шляхти". Але аналіз національного складу офіцерського корпусу показав, що жодного поляка серед них не було. Натомість малороси-українці склали переважну більшість – 30 осіб (85,5 %), тих, хто визначив себе великоросами, було всього 5 осіб (14,5 %). Але слід зауважити, що частина дворян-українців хоча й відносили

себе до малоросів за національним принципом, але намагалися змінювати свої прізвища на російський лад. Так, П. Г. Стеблина (Стеблинка) став Стеблін, брати Іван та Григорій Ващенки почали називатися Ващенкови, Я. А. Бедненко перетворився на Бедненкова, Т. С. Хоменко – на Хоменкова, а канцелярист Ніжинського земського суду Павло Опанасович Єрко писався як Єрков. Ця тенденція русифікації була, на жаль, характерна для правлячого класу Малоросії на початку XIX століття. Як тут не згадати Миколу Гоголя, який у своїх "Старосветских помещиках" писав: "... по ним (Афанасий Иванович Товстогуб и жена его Пульхерия Ивановна Товстогубиха) можно было, казалось, читать всю жизнь их, ясную, спокойную жизнь, которую вели старые национальные, простосердечные и вместе богатые фамилии, всегда составляющие противоположность тем низким малороссиянам, которые выдираются из дегтярей, торгашей, наполняют, как саранча, палаты и присутственные места, дерут последнюю копейку с своих же земляков, наводняют Петербург ябедниками, наживают наконец капитал и торжественно прибавляют к фамилии своей, оканчивающейся на о, слог въ".

Основним принципом комплектування ополчення, що був визначений ще у царському маніфесті, була виборність офіцерів повітовим дворянством. Тільки В. Малієвський (Мілевський), К. Соханський, Д. Ростов та губернський регістратор І. Лосина пішли в ополчення добровільно, а це 11,4 % від всього особового складу офіцерського корпусу полку [19]. Варто зауважити, що у Ніжинському полку служили двоє рідних братів Ващенків. Молодший Іван пішов служити разом з Григорієм, який не відзначався міцним здоров'ям [20]. Вищезгадуваний П. Єрко пішов на службу замість свого брата Івана, служили в ополченні батько та син Марсови.

Таблиця 1

Вік офіцерів Ніжинського піхотного полку земського ополчення у 1812 році

До 20 років	20–25 років	26–35 років	36–45 років	46–50 років	Старше 50 років
5 осіб (14,25 %)	6 осіб (17,1 %)	5 осіб (14,25 %)	14 осіб (39,9 %)	3 особи (8,55 %)	2 особи (5,7 %)

Вік більше ніж третини офіцерів Ніжинського полку у 1812 році складав 36–45 років. Офіцерів у вікових групах до 20 років та від 20–25 років і 26–35 років було приблизно однаково – 5, 6 та 5 осіб

відповідно. Тобто представники цих молодих вікових груп становили майже половину всієї чисельності офіцерського корпусу полку. У старших вікових групах 46–50 років та старше 50 років було всього 5 офіцерів, тобто сьома частина офіцерського складу полку. Найстаршим був відставний підпоручик Тверського карабінерного полку С. В. Жила, що народився у 1751 році, а наймолодшим – Степан Платонович Марсов, якому у 1812 році виповнилося лише 16 років.

Таблиця 2

Майновий стан офіцерів Ніжинського полку земського ополчення 1812 року

Не мали селян	До 20 душ	Більше 20 душ	Майновий стан невідомий
10 (28,5 %)	17 (48,45 %)	3 (8,55 %)	5 (14,25 %)

Майновий стан офіцерів у першу чергу визначався їх соціальним статусом поміщиків, що володіли селянами-кріпаками та нерухомим майном (землею). Визначити майновий стан офіцерського корпусу на 1812 рік достатньо важко, адже відомості про кількість кріпосних селян різняться у часі. Формулярні дворянські списки, що зберігаються у Ніжинському відділі збереження документів Державного архіву Чернігівської області та залучалися нами до дослідження, охоплюють період з 1790 до 1845 року. Основна маса офіцерів була представлена дрібнопомісним дворянством. Всього три офіцери мали більше 20 ревільських душ у своєму володінні. Одразу пригадується відомий гоголівський діалог Чичикова та Коробочки з "Мертвих душ". "Богатые люди или нет? Нет, отец, богатых слишком нет. У кого двадцать душ, у кого тридцать, а таких, чтоб по сотне, таких нет. Чичиков заметил, что он заехал в порядочную глушь" [21]. 10 офіцерів взагалі не мали селян, а майновий стан п'яти офіцерів не відображений у їх формулярних списках. Поміщики, що володіли більшою кількістю кріпаків, – М. Я. Почека (332 ревільські душі) та В. М. Мотаніса (244 ревільські душі) безпосередньо в ополченні не служили, а тільки виконували другорядні функції. Перший як маршал повітового дворянства відповідав за формування полку в цілому (всіма організаційними та кадровими питаннями займався Г. Г. Левицький), а другий очолив дворянську комісію зі збору коштів на утримання та озброєння ополчення. Тому їх майновий стан ми не враховуємо у своєму дослідженні. Ще важче з'ясувати питання

їхнього володіння нерухомим майном. Всього кілька офіцерів відобразили у формулярних списках свої земельні володіння. Так, М. І. Католой володів 120 десятинами землі у с. Мрин та хуторі Носовському, С. П. Філоновський (Філонович) мав 100 десятин, а Г. Д. Котляревський – всього 5 десятин. Командир полку Г. Г. Левицький мав у 1812 році у своєму володінні тільки 20 десятин, але після повернення із закордонного походу 1813–1814 рр. одразу придбав собі ще 100 десятин землі у повіті та кам'яний будинок у Ніжині. Дехто вказував свої грошові прибутки. Вони коливалися від 100 до 500 карбованців на рік. Але повністю довіряти цим даним не можна, адже вони подавалися повітовому маршалу для утримання з їх власників податків та зборів [22].

Що стосується інших характеристик офіцерського корпусу Ніжинського полку, наприклад, їх сімейного стану, то з'ясувати цю проблему на 1812–1814 рр. доволі проблематично. Формулярні списки, що використовувалися у нашому дослідженні, охоплюють значний часовий відрізок, але головним чином відносяться до післявоєнного часу. Та виявити основні тенденції все ж таки можливо. Холостяками були 12 офіцерів, 11 з яких відносилися до вікової групи від 16 до 25 років. 20 офіцерів були одруженими, а троє – удівцями, двоє з яких відносилися до вікової групи старше 50 років. 18 офіцерів полку в 1812 році мали дітей.

Освітній рівень командного складу Ніжинського полку за архівними джерелами визначити вкрай проблематично, оскільки дані такого характеру у формулярних списках відображалися рідко. Ймовірно, більшість офіцерів отримала домашню освіту, адже про свій освітній рівень вони повідомляли, що "российской грамоте читать и писать умеет". Тільки у двох осіб у формулярних списках є згадка про те, що "в училищах находился". Але в цілому слід наголосити, що рівень освіченості офіцерів був достатнім. Порівнюючи рівень освіченості офіцерів 1812 року, звертає на себе увагу той факт, що у попередньому поколінні кожний 10-й дворянин повіту не вмів писати й читати.

Таблиця 3

Службова кар'єра офіцерів Ніжинського полку земського ополчення у 1812 році

Військова служба	Статська служба	Не служили та чинів не мають
15 осіб (42,75 %)	13 осіб (37 %)	7 осіб (20,1 %)

Особливістю ополченських частин було те, що всі зараховані на офіцерські посади дворяни, що служили військову службу, були відставними. Згідно з маніфестом, їх зараховували тими самими чинами, що вони отримали при виході у відставку. Колишніх офіцерів у Ніжинському полку було тільки 15 осіб (42,75 %). Шість чоловік з них служило до відставки у кавалерійських полках, а дев'ять чоловік – у піхотних. Так, штабс-капітан І. Шаула служив у Казанському драгунському полку з 1794 до 1801 року, підпоручик М. І. Каталой – у Севському мушкетерському полку з 1781 до 1797 року, підпоручик С. В. Жила служив у Тверському карабінерному полку з 1783 року, потім був переведений у гвардію, а М. І. Павловський проходив службу з 1788 р. в Азовському піхотному полку, у 1792 році був переведений вахмістром у Володимирський драгунський полк. Причому 6 офіцерів змогли за свою службу вислужити тільки найнижчий військовий чин – корнета у кавалерії та прапорщика у піхоті. Серед цієї групи офіцерів тільки двоє брали безпосередню участь у бойових діях до 1812 року. Г. Г. Левицький "в последней турецкой компании" (російсько-турецька війна 1787–1791 рр.), М. І. Каталой був у походах 1783–1784 рр., у 1794 році у Польщі та при містечку Хелмно [23]. У формулярних списках решти офіцерів зазначено: "... в походах и сражениях против неприятеля не был". І. І. Шаула, П. Г. Стеблина, Д. П. Овжаровський, Т. С. Хоменков (кум Д. Овжаровського, хрестив його сина Пантелеймона у 1804 році), А. І. Нецерет мали досвід служби у земському ополченні (міліції) 1807 року, де служили за вибором повітового дворянства сотенними начальниками. Всі вони були нагороджені за службу золотою ополченською медаллю "с правом ношения милицейского мундира".

Нестача офіцерських кадрів змусила М. Я. Почеку розпочати призов в ополчення чиновників статської служби. 13 офіцерів (37 %) Ніжинського полку були обрані саме з них. Але тільки Я. П. Скорина вислужив до своєї відставки чин титулярного радника (чин 9 класу Табеля про ранги). Двоє П. А. Єрко та І. Ф. Юрчевський були губернськими секретарями (чин 12 класу Табеля про ранги), решта чиновників мали найнижчий чин 14 класу – колезького реєстратора. Ці чиновники займали, як правило, посади канцеляристів та секретарів у Ніжинському земському суді, повітовій нижній розправі, поштовому департаменті або "статской службе при Нежинском предводителе дворянства". Їх приймали в ополчення тими військовими чинами, що відповідали їхнім статським за табелем про ранги. Так, титулярний радник прирівнювався до поручика або підпоручика,

всі губернські секретарі та колезькі реєстратори отримали чин прапорщиків.

7 (20,1 %) офіцерів полку взагалі ніколи й ніде не служили та, відповідно, не мали ніякого чину.

Саме тому слід зазначити, що більше половини командного складу полку взагалі не мали військової підготовки та реального бойового досвіду. Це не могло в подальшому не позначитися на підготовці особового складу полку, його інтендантської та медичної служб і на боєздатності військового підрозділу в цілому.

Під час кампанії 1813 року Ніжинський піхотний полк земського ополчення взяв участь у складі корпусу генерала С. Л. Радта в облозі фортеці Замостя у Великому герцогстві Варшавському. Однак вже при переході із зимових квартир полк зазнав відчутних втрат особового складу від хвороб та голоду. У цих втратах командир першої "половини" Іван Шаула звинувачував командира полку Григорія Левицького [24]. Сама облога коштувала життя ще 684 ополченцям. Після цього 29 червня 1813 року (ще до взяття Замостя російськими військами) полк було розформовано, а офіцерам було запропоновано залишитися у Діючій армії [25]. Офіцери І. О. Шпаковський, Д. П. Овжаровський та Т. С. Хоменко залишилися в армії на інтендантських посадах. Вони служили наглядачами у тилових шпиталях та "в походах против неприятеля в 1813 и 1814 годах находились за границей в Великом герцогстве Варшавском, Баварии, Саксонии, Бадене и Франции" [26]. Безповоротних втрат у офіцерському корпусі полку не було, і після перемоги всі офіцери повернулися додому. Не можна сказати, що їхні бойові подвиги були високо оцінені владою. Дворянські бронзові медалі за Вітчизняну війну 1812 року вони отримали лише у 1817 році.

По-різному склалися їх подальша доля та життя. Так, Я. П. Скорина невдовзі помер, адже у 1816 році вже його вдова значилася у формулярних списках повітового дворянства. Частина офіцерів залишилася в армії (І. О. Шпаковський, К. В. Попов) та вислужили обер-офіцерські чини, чиновники повернулися на свої місця на статській службі, але більшість продовжили тихе й спокійне життя провінційних поміщиків. Значну частину з цих прізвищ знаходимо у "Списку дворян на призначення допомоги дрібним власникам Ніжинського повіту" за 1833 рік [27]. У тому ж році Чернігівське дворянське депутатське зібрання після перегляду документів, поданих на підтвердження дворянства, прийняло рішення про те, що рід Діяковських "признать в дворянском достоинстве не можно" [28]. У

1834 році "по определению предводителя дворянства совместно с департаментом собраний постановлено: имение прапорщика Попова за развратную жизнь подвергнуть опеке" [29]. У списках спадкових дворян Ніжинського повіту за 1845 рік ще значилися І. О. Стефановський, І. Ф. Юрчевський, М. І. Павловський, а серед осіб, що мали особисте дворянство – І. О. Адасовський, С. П. Марсов, І. О. Шпаковський, С. П. Філонович, Я. А. Бєдненков [30].

Підводячи підсумки, потрібно наголосити на тому, що офіцерський корпус Ніжинського піхотного полку земського ополчення складався лише з дворян, що відрізняло його від ополченських частин, які формувалися у губерніях Центральної Росії. Так, наприклад, у Пензенському ополченні вихідців з не дворянського стану було більше 9 %. Всі офіцери полку належали до служилого, а не титулованого дворянства. Абсолютна більшість офіцерів полку були небагатими поміщиками, які мали незначні матеріальні статки. Більше половини офіцерів до вступу в ополчення служили у статській службі і не мали не тільки бойового досвіду, а й навіть уявлення про військову службу. Незначний відсоток офіцерів, що добровільно вступили у полк, та численні спроби дворян, обраних у ополчення, ухилитися з різних причин від служби, говорять про доволі низький рівень патріотизму серед провінційного дворянства. Не сприяло підйому бойового духу й те, що всі витрати на озброєння, харчування, забезпечення полку транспортом та амуніцією лягали на самих офіцерів полку, які іноді були змушені витратити на це власні кошти. Все це призвело до значних втрат особового складу полку та його розформування як бойової одиниці ще до завершення війни. Разом з тим основна частина офіцерів полку виявили себе справжніми патріотами Вітчизни, сміливими та чесними людьми, які пішли на значні особисті жертви заради перемоги над спільним ворогом.

Література

1. Павловский И. Ф. Малороссийское казачье ополчение в 1812 году по архивным данным / И. Ф. Павловский // Киевская старина. – 1906. – № 9, 10.
2. Стороженко Н. В. Малороссийское ополчение 1812 года / Н. В. Стороженко. – [Киев] : Тип. Ун-та св. Владимира, В. И. Завадского, 1891. – 10 с.
3. Алухтин В. Р. Народная военная сила: дворянские ополчения в Отечественную войну / В. Р. Алухтин. – М., 1912.
Т. 1. – 1912. – 124 с.
4. Гербільський Г. Українські козацькі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року / Г. Гербільський // Наукові записки Львівського державного університету ім. І. Франка. Серія історична. – Львів, 1953.
Т. XXV. – 1953.

5. Стрельский В. Участие украинского народа в Отечественной войне 1812 года / В. Стрельський // Наукові записки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1952. – Т. XI.

6. Абалихин Б. С. Украинское ополчение 1812 года / Б. С. Абалихин // Исторические записки. – 1962. – Т. 72. – С. 87–118.

7. Целорунго Д. Г. Офицеры русской армии – участники Бородинского сражения / Д. Г. Целорунго. – М. : Калита, 2002. – 267 с.

8. Спиридонова Л. М. Социальный облик офицеров Пензенского ополчения 1812 г. / Л. М. Спиридонова // Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы : материалы XVII Международной научной конференции (Бородино, 5–7 сентября 2011 г.). – Можайск, 2012. – С. 321–327.

9. Державний архів Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ДАЧОН), ф. 343, оп. 1, спр. 196, арк. 20.

10. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 56.

11. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 213, арк. 3.

12. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 11, 13.

13. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 19–26.

14. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 57.

15. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 69–69 зв.

16. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 86.

17. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 69–69 зв.

18. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 91.

19. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 214, арк. 15–17.

20. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 203, арк. 94.

21. Гоголь Н. В. Мертвые души / Н. В. Гоголь. – М., 1975. – С. 41.

22. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 293, арк. 19 зв., 22 зв., 24, 24 зв., 25.

23. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 188, арк. 5 зв. – 6.

24. Лейберов О. "Одушевляясь любовью и усердием к народу и отечеству...": ніжинські ополченські полки в наполеонівських війнах / О. Лейберов // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 3: історико-культурологічний збірник / Центр пам'ятокознавства НАН України та УТОПІК. – Ніжин : ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф", 2007. – Вип. 3 (6). – С. 56–57.

25. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 192, арк. 2.

26. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 255, арк. 33 зв. – 34.

27. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 52, арк. 283.

28. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 410, арк. 2–3.

29. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 519, арк. 2.

30. ДАЧОН, ф. 343, оп. 1, спр. 570, арк. 9 зв., 10 зв., 11–11 зв., 14, 16.

СПИСОК

офіцерів Ніжинського піхотного полку
земського (внутрішнього) ополчення у 1812 році

Повітовий начальник (командир полку) та одночасно начальник другої "половини" полку: **підполковник Григорій Григорович Левицький**.

Заступник повітового начальника та одночасно начальник першої "половини" полку: **штабс-капітан Іван Іванович Шаула**.

Сотенні начальники: **поручики Микола Іванович Каталой, Степан Васильович Жила, титулярний радник Яків Прокопович Скорина, штабс-ротмістр Михайло Іванович Купенко (Куценко), підпоручики Андрій Федорович Шаула, Іван Олександрович Стефановський, Йосип Іванович Мілович, губернські секретарі Павло Афанасійович Єрков (Єрко, Єршов), поручик Іван Федорович Юрчевський, прапорщик Павло Григорович Стеблина (Стеблинка, Стеблін), колезький регістратор Данило Павлович Овжаровський. Полковий ад'ютант та одночасно сотенний начальник Тимофій Савич Хоменков (Хоменко).**

Пятидесятні начальники: **колезькі регістратори Григорій Данилович Котляревський, Яків Григорович Шпакович, Іван Йосипович Адасовський, Степан Петрович Філонович (Філоновський), Кіндрат Григорович Діяковський, Яків Афанасійович Бєднєнков (Бєдненко), корнети Іван Андрійович Мазуров, Артем Іванович Нещерет, Платон Олександрович Марсов, Демид Павлович Філь, прапорщик Микола Іванович Павловський, губернські регістратори Іван Павлович Ващенко (Ващенко), Іван Федорович Юрчевський, Василь Іванович Мілевський, Іван Лосина, дворяни Іван Олексійович Шпаковський, Костянтин Костянтинович Соханський, Дмитро Самойлович Ростовський (Ростов), Корній Васильович Попов, Степан Платонович Марсов, Григорій Павлович Ващенко (Ващенко).**